

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПІДПІЛЬНОГО СЕКТОРА ТІНЬОВОЇ
ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ**

Анотація

Розглянуто вплив підпільного сектора тіньової економіки на економічну динаміку. Під підпільним сектором тіньової економіки розглядається діяльність, яка представляє собою виробництво, розподіл, обмін і споживання індивідуальної продукції, спрямованої на задоволення деструктивних потреб. Показано, що цей сектор є одним з найнебезпечніших секторів тіньової економіки: він посилює криміналізацію суспільства, відвертає значні ресурси з легального сектора на подолання наслідків існування останнього та стимулює прихід кримінальних авторитетів до влади. У зв'язку з цим виникає потреба поглибленого дослідження підпільного сектора тіньової економіки та його впливу на економічну динаміку. Обґрунтовано, що поширення в суспільстві суто кримінальних відносин гальмує розвиток соціальних, економічних та політичних інститутів держави, призводить до моральної деградації певної частини населення, переважно молоді, до занепаду суспільно-необхідних сфер життя. Доведено, що підпільний сектор тіньової економіки негативно впливає на фактори економічної динаміки.

Ключові слова: тіньова економіка, підпільний сектор тіньової економіки, економічна динаміка, кримінальні відносини, транзакційні витрати.

Е.Г. Самойленко, к.е.н.,
Национальная металлургическая академия Украины, г. Днепропетровск

**ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ПОДПОЛЬНОГО СЕКТОРА
ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ДИНАМИКУ**

Аннотация

Рассмотрено влияние подпольного сектора теневой экономики на экономическую динамику. Под подпольным сектором теневой экономики рассматривается деятельность, которая представляет собой производство, распределение, обмен и потребление индивидуальной продукции, направленной на удовлетворение деструктивных потребностей. Показано, что этот сектор является одним из самых опасных секторов теневой экономики: он усиливает криминализацию общества, отвлекает значительные ресурсы из легального сектора на преодоление последствий существования последнего и стимулирует приход криминальных авторитетов к власти. В связи с этим возникает потребность углубленного исследования подпольного сектора теневой экономики и его влияния на экономическую динамику. Обосновано, что распространение в обществе сугубо криминальных отношений тормозит развитие социальных, экономических и политических институтов государства, приводит к моральной деградации определенной части населения, преимущественно молодежи, к упадку общественно необходимых сфер жизни. Доказано, что подпольный сектор теневой экономики негативно влияет на факторы экономической динамики.

Ключевые слова: теневая экономика, подпольный сектор теневой экономики, экономическая динамика, криминальные отношения, транзакционные издержки.

Eugene H. Samojlenko, Candidate of Economics, .
National metallurgical academy of Ukraine, Dnepropetrovsk
**PECULIARITIES OF THE SHADOW ECONOMY
UNDERGROUND SECTOR IMPACT ON ECONOMIC DYNAMICS**

Annotation

The influence of the underground sector shadow economy on economic dynamics is investigated. Under the underground sector of the shadow economy, the activity which is production, distribution,

exchange and consumption of indifferent products aimed at meeting the destructive needs is considered. It is shown that this sector is one of the most dangerous sectors of the shadow economy: it increases crime rates, diverts significant resources from the legal sector to overcome the impact of the latest and stimulates crime bosses to come to power. In this regard, there is a need for profound study of "underground" sector of the shadow economy and its impact on economic dynamics. It is proved that the spread of purely criminal relations in society inhibits the development of social, economic and political institutions of the state, leading to moral degradation of part of the population, mainly young people, decline of the socio-essential areas of life. It is also proved that underground shadow economy has a negative impact on the factors of economic dynamics.

Keywords: the shadow economy, underground sector of shadow economy, the economic dynamics, criminal relationship, transaction costs.

Вступ. Значні масштаби та різноманітні форми прояву тіньової економіки суттєво впливають на відновлення позицій легального сектора. Особливо проблематичним в цьому світі виглядає питання забезпечення в Україні позитивної економічної динаміки. Одним з найнебезпечніших секторів тіньової економіки є т. зв. «підпільний», який являє собою виробництво, розподіл, обмін і споживання індивідуальної продукції, спрямованої на задоволення деструктивних потреб. Цей сектор тіньової економіки посилює криміналізацію суспільства, відвертає значні ресурси з легального сектора на подолання наслідків існування останнього та стимулює прихід кримінальних авторитетів до влади. В зв'язку з цим виникає потреба поглибленого дослідження підпільного сектора тіньової економіки та його впливу на економічну динаміку.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення впливу підпільного сектора тіньової економіки на фактори економічної динаміки.

Аналіз останніх розробок і публікацій. Розробкою методичних та теоретичних проблем, пов'язаних з тіньовою економікою, займаються як вітчизняні [1-4; 7-10] так і іноземні фахівці [5; 6; 11]. При розгляді суто кримінального сектора в західній економічній думці виділяється два підходи: в рамках першого підходу досліджуються мотиви, які штовхають суб'єктів до злочинної діяльності, та ефективність протидії їй; в рамках другого підходу досліджуються причини появи тіньової економіки, її структура та розробляються методики оцінки масштабів тіньової діяльності. Основна увага вітчизняних фахівців концентрується на дослідженні масштабів тіньової економіки, сутності та напрямках її нейтралізації. Актуальність проблематики впливу тіньової економіки на економічну динаміку, її практична значущість і недостатня теоретична розробленість визначили вибір теми даної статті.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо вплив підпільного сектора тіньової економіки на фактори економічної динаміки. Цей сегмент тіньової економіки характерний для усіх країн світу без винятку. Тіньовий обіг наркотиків у світі оцінюється в 500 млрд. дол. США., работоргівля – у 5 млрд. дол. США [8, с.10]. Ми не будемо докладно розглядати механізм здійснення видів цього сегмента тіньової економіки, лише зазначимо, що

більша частина витрат, яка формує ціну на товар або послугу на цьому ринку, є платою за ризик, який несуть власники заборонених товарів на кожному етапі його руху. Дійсно, для виробництва наркотичних засобів або для незаконного перепродажу зброї, викрадення людей та ін. великі капіталовкладення не потрібні, вони необхідні для забезпечення безпеки цієї діяльності.

Як зазначає Л. Тимофеев при розгляді наркобізнесу: «Картелі та синдикати з вченими, льотчиками, радіооператорами та парламентськими лобістами, з їх збройними підрозділами, великим арсеналом зброї і, навіть, як стверджують, з підводними човнами та супутниками-шпигунами – вся ця концентрація людських та матеріальних ресурсів необхідна для виробництва благ більш дорогих та складних – для здійснення самої можливості виробляти, продавати та споживати наркотики в умовах юридичної заборони або, точніше, для забезпечення особового інституційного порядку, при якому такі можливості можуть бути реалізовані» [11, с. 99]. Головним є те, що кінцеві видатки сплачуються споживачами, будь-то купівля наркотиків, зброї або, навіть, шкода внаслідок крадіжки, що також є своєрідною платою. Наслідком цього є перерозподіл створеного в суспільстві національного доходу на користь кримінальних елементів. У кінцевому підсумку споживчі видатки в легальному секторі зменшуються, що призводить до скорочення внутрішнього ринку для легальних підприємств.

Враховуючи той факт, що в підпільній економіці створюють товари та послуги, які, незважаючи на свій деструктивний характер, купуються за реальні грошові кошти, це призводить до зростання попиту на національну валюту, її подорожчання відносно інших країн і, відповідно, до зменшення чистого експорту. При скороченні споживчих витрат на внутрішньому ринку та експортних можливостей підприємств легального сектора економіки буде відбуватись падіння обсягів виробництва, що призведе до наступних наслідків: зростання рівня витрат у легальному секторі, інфляції, зменшення доходів населення та зростання рівня безробіття. Останні два чинники будуть провокувати не лише розвиток тіньових відносин, але і штовхати людей в суто кримінальну сферу. Таким чином, буде відтворюватися ланцюг: поширення кримінальних відносин → зменшення легального виробництва → зменшення прибутків населення та зростання безробіття → ріст криміналізації суспільства. Зростання криміналізації економіки буде негативно впливати на потенційних інвесторів і стимулювати відтік капіталу та найбільш інтелектуальної частини населення з країни.

Перерозподіл доходу на користь кримінального кола призводить до зосередження в його руках значних фінансових ресурсів, які у разі їх

легалізації можуть вкладатись в легальний бізнес. Як зазначають експерти, легалізовані фінансові ресурси, як правило, інвестуються у високодохідні легальні сфери економіки (наприклад, в паливно-енергетичний комплекс в Україні та в Росії, в будівельний бізнес в Італії та в Німеччині) [11, с. 98]. Слід зазначити, що активи, які купуються такими суб'єктами, досить часто занижені в ціні в силу різних причин (рекет, корупція тощо), що призводить до прямих втрат для суспільства. Як правило, метою подібних інвестицій є не розвиток цих галузей, а створення політичних та юридичних підвалин для захисту джерел доходів, отримання максимального доходу за мінімальний час, оскільки існує велика загроза викриття походження їх капіталів. Слід також зазначити, що легалізація грошей відбувається через коло банківських та посередницьких структур. Це буде призводити до зростання банківських відсотків та трансакційних витрат в економіці.

Кримінальні відносини впливають на зростання трансакційних витрат в економіці, що пояснюється наступним: кримінальні побори з суб'єктів ринку будуть включатись до собівартості продукції, що призведе до зростання цін. Активізація інфляції витрат та цін буде зменшувати платоспроможність населення.

Необхідно також враховувати той факт, що відтворення кримінальних відносин відбувається за рахунок наймолодшої частини населення, яка найбільш схильна до впливу деструктивних наслідків. Це призводить до зменшення відтворення робочої сили та деградації суспільних сфер життя у довгостроковому періоді. Боротьба з підпільною економікою, її знищення та нейтралізація наслідків (наприклад, розшук злочинців, лікування наркоманів тощо) потребує значних матеріальних, інтелектуальних та людських витрат, які необхідно виділяти з інших напрямків розвитку суспільства.

Висновки. Поширення в суспільстві суто кримінальних відносин гальмує розвиток соціальних, економічних та політичних інститутів держави, призводить до моральної деградації певної частини населення, переважно молоді, до занепаду суспільно-необхідних сфер життя. Безумовно, що підпільний сектор тіньової економіки негативно впливає на фактори економічної динаміки, а саме:

1. На фактори попиту:

- в короткостроковому періоді підпільна економіка стимулює зростання цін внаслідок зростання трансакційних витрат, а в довгостроковому ці тенденції будуть посилюватися внаслідок спаду виробництва;

- зменшення споживчих витрат пояснюється наступним: по-перше, перерозподілом національного доходу від широких верств населення до вузького кола кримінальних суб'єктів; по-друге, зростанням рівня цін; по-третє, для боротьби з цим явищем та нейтралізації його наслідків держава

повинна витрачати значні ресурси, відтягуючи їх від стимулювання сукупного попиту;

- наявність потужної підпільної економіки буде негативно впливати на потенційних інвесторів; щодо інвестицій з кримінальних джерел, то вони, як правило, використовуються тільки для перерозподілу власності в найбільш прибуткових галузях економіки без витрат коштів на модернізацію виробництва, що навряд чи підпадає під поняття інвестиції;

- вплив підпільної економіки на подорожчання національної валюти призведе до зменшення чистого експорту.

2. На фактори пропозиції:

- в довгостроковому періоді внаслідок деградації певної частини населення, переважно молоді, та відтоку робочої сили за кордон, можна прогнозувати погіршення якості робочої сили;

- відтік капіталу з країни та зменшення інвестиційної привабливості призведуть до погіршення фізичного і морального стану основних фондів;

- посилення економічної кризи та відвернення ресурсів на боротьбу з підпільною економікою сприятимуть гальмуванню науково-технічного прогресу.

3. На фактори розподілу:

- скорочення економії на масштабах виробництва, погіршення стану основних фондів, якості трудових ресурсів негативно вплине на раціональність використання ресурсів.

4. На фактори обігу:

- поширення кримінальних відносин у суспільстві та зменшення ділової активності негативно вплине на розвиток кредитно-фінансової системи;

- створення неврахованих товарів та послуг буде призводити до дефіциту грошових коштів, що стимулює кризу платежів;

- перевага сили над законом стимулює монополізацію економіки, що негативно вплине на кількість та якість торгово-посередницьких установ;

- бажання суб'єктів ринку зменшити ризик зустрічі з криміналітетом стримує розвиток ринку інформації;

- як було показано, підпільна економіка стимулює інфляцію витрат, що погіршує обмінні процеси.

Подальше дослідження підпільного сектора тіньової економіки має спиратися на оцінку його масштабів та визначення кількісного впливу на динаміку національної економіки, оскільки якісний аналіз залишає незрозумілим рівень потужності цього впливу. Таким чином, врахування наслідків впливу підпільного сектора тіньової економіки на економічну динаміку в межах державної економічної політики дозволить підвищити ефективність заходів щодо детінізації економіки України.

Список використаних джерел:

1. Базиліук А. В. Тіньова економіка в Україні / А. В. Базиліук, С. О. Коваленко. – Київ : Україна НДЕІ Мінекономіки, 1998. – 206 с.
2. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / За ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
3. Жаліло Я. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання / Я. Жаліло, Т. Тищук, та ін.; за ред. Жаліло Я. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.
4. Краус Н. М. Тіньовий та офіційний сектори економіки: антагоністичне співіснування і взаємодія: Монографія / Н.М. Краус. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 175 с.
5. Латов Ю. В. Теневая экономика: Учебное пособие для вузов / Ю. В. Латов, С. Н. Ковалев; Под ред. проф. В. Я. Кикотя; проф. Г. М. Казиахмедова. – М.: Норма, 2006. – 336 с.
6. Макаров Д. Экономические и правовые аспекты теневой экономики в России / Д. Макаров // Вопросы экономики. – 1998. – №3. – С. 38–54.
7. Мазур І. І. Детинізація економіки України: теорія та практика: Монографія. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2006. – 329 с.
8. Попович В. М. Теорія детинізації економіки / В. М. Попович. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 524 с.
9. Прилипко Ю. Методичні рекомендації щодо інтегральної оцінки обсягів тіньової економіки / Ю. Прилипко, Л. Мусіна, Т. Кваша // Економіка України. – 2005. – №6. – С. 43–49.
10. Пушкаренко П. Генезис і соціально-економічні наслідки тіньової економіки / П. Пушкаренко, М. Логвиненко // Економіка України. – 2004. – №10. – С. 43–49.
11. Тимофеев Л. Наркобизнес как экономическая отрасль / Л. Тимофеев // Вопросы экономики. – 1999. – №1. – С. 88–104.

References:

1. Bazyliuk, A.V., Kovalenko, S.O. (1998). *Tinova ekonomika v Ukraine* [The shadow economy in Ukraine]. Ukraine NDEI Economy, Kyiv, 206 p. (in Ukr.).
2. Varnalii, Z. (2006). *Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy legalizatsii* [The shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization]. NISS, Kyiv, 576 p. (in Ukr.).
3. Zhalilo, Ya., Tyshchuk, T. et al. (2011). *Tinova ekonomika v Ukraine: mashtaby ta napriamki podolannia* [The shadow economy in Ukraine: the magnitude and direction of overcoming]. NISD, Kyiv, 31 p. (in Ukr.).
4. Kraus N.M. (2008). *Tinovyi ta ofitsiyni sektory ekonomiky: antagonistychne spivisnuvannia i vzaiemodiiia* [Shadow and official sectors: antagonistic coexistence and interaction]. RVV PUSKU, Poltava, 175 p. (in Ukr.).
5. Latov, YU.V., Kovalyev, S.N. (2006). *Tyenyevaya ekonomika* [Shadow Economy]. Norma, Moscow, 336 p. (in Russ.).
6. Makarov, D. (1998). Economic and legal aspects of the shadow economy in Russia. *Voprosy ekonomiki* [Problems of Economics], vol. 3, pp. 38–54 (in Russ.).
7. Mazur, I.I. (2006). *Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktika* [Shadow Economy of Ukraine: Theory and Practice]. VPTs «Kyiv University», Kyiv, 329 p. (in Ukr.).
8. Popovich, V.M. (2001). *Teoriia detinizatsii ekonomiky* [Theory of Shadow Economy]. Academy of State Tax Service of Ukraine, Irpin, 524 p. (in Ukr.).
9. Prilipko, U., Musina, L. Kvasha, T. (2005). Guidelines on integrated assessment of the shadow economy. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], vol. 6, pp. 43–49 (in Ukr.).
10. Pushkarenko, P., Logvynenko, M. (2004). Genesis and socio-economic effects of the shadow economy. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], vol. 10, pp. 43–49 (in Ukr.).
11. Timofeyev, L. (1999). As the industry Narkobyznes Economic. *Voprosy ekonomiki* [Problems of Economics], vol. 1, pp. 88–104 (in Russ.).

УДК 336.5:330:356

М.В. Тарасюк, д.е.н., Л.В. Нагорна,

Київський національний торговельно-економічний університет,

м. Київ

**СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДАТКІВ НА РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ**

Анотація

Дана стаття присвячена удосконаленню теоретичних поглядів на визначення сутності видатків на розвиток людського капіталу та їх класифікації. Перш за все проаналізовано напрямки здійснення видатків на розвиток людського капіталу. Також у статті подане авторське визначення